



بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه علوم قرآن و حدیث

## پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم قرآن و حدیث

### حیات و هدفمندی آن در قرآن و عهدین

استاد راهنما:

دکتر اعظم پرچم

استاد مشاور:

دکتر علی کرباسی زاده

پژوهشگر:

ریحانه طباطبایی

دی ماه ۱۳۹۰

کلیه‌ی حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات  
و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه  
متعلق به دانشگاه اصفهان است.







دانشگاه اصفهان  
دانشکده ادبیات و علوم انسانی  
گروه علوم قرآن و حدیث

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم قرآن و حدیث خانم ریحانه طباطبایی  
تحت عنوان

**حیات و هدفمندی آن در قرآن و عهدین**

در تاریخ ۹۰/۱۰/۲۶ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه عالی به تصویب نهایی رسید.

 امضا	بامرتبه‌ی علمی استادیار	دکتر اعظم پرچم	۱- استاد راهنمای پایان نامه
 امضا	بامرتبه‌ی علمی استادیار	دکتر علی کرباسی زاده	۲- استاد مشاور پایان نامه
 امضا	بامرتبه‌ی علمی استادیار	دکتر سعید مهدی لطفی	۳- استاد داور داخل گروه
 امضا	بامرتبه‌ی علمی استادیار	دکتر غلامحسین توکلی	۴- استاد داور خارج از گروه

امضای مدیر گروه علوم قرآن و حدیث



پاس بی کران پروردگاریکتا را

او که هستی مان بخشید، به طریق علم و دانش رهنمونان شد، به همیشگی رحوان علم و دانش مفتخرمان نمود و خوشه چینی از علم و معرفت را روزیایان ساخت. پاس خداوندی را که درحای علم را برما کشود و عمری و فرصتی عطا فرمود تا بدان بنده ضعیف خویش را در طریق علم و معرفت بیازماید.

بار خدایا مرا از تاریکی های وهم و خیال خارج کن و به من نور فحیم و آگاهی عنایت فرما. خداوندا درحای رحمت را به روی ما بکشا و کنجینه های علومت را بر ما بگستران. به حق بختندگی ات ای مهربانترین مهربانان

با تقدیر و شکر

از کلیه ی اساتیدی که از خرمن دانش و معرفشان خوشه ها چیدم و توشه ها اندوختم:

از استاد فرهیخته و فرزانه سرکار خانم دکتر اعظم پرچم، که با نکته های دلاویز و گفته های بلند، صحیفه های سخن را علم پرور نمود و همواره راهنما و راه گشای نگارنده در اتمام و اکمال پایان نامه بوده است.

شکرو پاس فراوان از استاد مشاور محترم، جناب آقای دکتر علی کرباسی زاده که بار راهنمایی های خود مرا در انجام این مطالعه یاری رسانند.

با تقدیر، درود و پاس فراوان خدمت پدر و مادر بسیار عزیز، دلوز و فداکارم که بیوته جرحه نوش جام تعلیم و تربیت، فضیلت و انسانیت آنها بوده ام و همواره چراغ وجودشان روشنگر راه من در سختی ها و مشکلات بوده است.

با پاس فراوان از همسر مهربانم، اسطوره ی زندگیم، به پاس همراهی بی درینش در این مسیر، او که سایه مهربانیش سایه سار زندگیم، وجودش مایه دلگرمی و صفایش مایه آرامش من است. او که با قلبی آکنده از عشق و معرفت مرا صمیمانه و مشتقانه در این مسیر یاری رساند.

تقدیم بہ

ساحت مقدس

حضرت ولیعصر

صاحب الزمان (عج)

## چکیده

مطالعات تطبیقی در حوزه ی ادیان از جایگاه ویژه ای برخوردار است، زیرا ضمن اینکه امکان آشنایی بیشتر با وجوه مختلف و بعضاً پنهان دیگر ادیان را فراهم می کند، مسلماً راه را برای گفتگو و مواجهه پیروان ادیان هموارتر خواهد کرد. بدین وسیله، تمهیدات لازم جهت شناخت نقاط مشترک در آموزه ها و عقاید دینی ادیان فراهم شده و باعث ایجاد اسباب تفاهم و همزیستی مسالمت آمیز، و گسترش مراوده بین اندیشمندان ادیان می گردد، و تلطیف و تصحیح افکار پیروان ادیان نسبت به همدیگر و رفع سوء تفاهمات را در پی دارد.

یکی از مفاهیم کلیدی در حوزه ی ادیان، بحث هدفمندی حیات و چگونگی وصول انسان به آن است که هر انسان عاقل و خردمندی را به تفکر و تکاپو وا می دارد. دستیابی به پاسخ چنین مسائلی است که مسیر زندگی انسان را روشن کرده، به آن جهت می بخشد و کلیه ی امور در پرتو آن معنا و مفهوم می یابد. با توجه به اینکه ادیان الهی همواره روشنگر حق و حقیقت بوده و مهمترین مرجع پاسخگویی به چنین سؤالاتی هستند، و با عنایت به ضرورت مطالعات تطبیقی، پژوهش حاضر سعی دارد ضمن واکاوی موضوع حیات و هدفمندی آن در قرآن و عهدین، به بررسی تطبیقی این موضوع از منظر این کتب آسمانی بپردازد و مقترقات و مشترکات این کتب آسمانی را در موضوع مورد نظر استخراج نماید.

نتایج حاصل از بررسی های انجام گرفته بیانگر این است که :

- هدفمندی آفرینش در قرآن و عهدین، با غایت و کمال انسان رابطه ای تنگاتنگ دارد. خداوند تمامی هستی را در راستای کمال انسان و هدفمندی خلقت او آفرید، تا با استفاده و بهره گیری از آن بتواند به هدف والایی که از خلقتش مد نظر بوده، دست یابد.

- هدفمندی خلقت انسان در قرآن، رسیدن به مقام خلیفه الهی و مظهریت صفات الهی است. حیاتی که قرآن در این راستا معرفی می کند، حیات طیبه است. ایمان و عمل صالح، مشروط به پذیرش ولایت رسول خدا، به عنوان عوامل دستیابی به حیات طیبه، انسان را مقرب درگاه الهی نموده و بدین واسطه مظهر خلیفه الله و اسماء و صفات الهی می گردد.

- هدفمندی خلقت انسان در عهد قدیم، در شباهت به خداوند است. انسان به واسطه ی حیات قدسی که ریشه در قداست خداوند دارد، به هدف آفرینش دست می یابد. ایمان به خدای یگانه و پرستش او، همراه با اطاعت از احکام و دستورات شریعت، از شروط راهیابی به آن است.

- هدفمندی آفرینش انسان در عهد جدید، در شباهت آدمی به مسیح یعنی مکاشفه ی مخصوص خداوند است. حیات جاودانی، حیاتی است که انسانها به واسطه ی آن عادل شمرده شده ، و با پاک شدن از فساد درونی و بهره گرفتن از روح القدس، از شایستگی خدمت مسیح برخوردار، و به او شبیه می شوند. حیاتی که ابتدا خداوند در قالب وحی و مکاشفه به مصالحه و آشتی با بشر می پردازد و مسیح، در این مسیر برای نجات انسان جان خود را بر روی صلیب فدا می کند. در مسیر راهیابی انسان به هدف آفرینش در عهد جدید، ایمان و بر اساس دیدگاهی ایمان به همراه عمل صالح راهگشاست.

**کلید واژه ها:** قرآن، حیات، هدفمندی حیات، عهد قدیم، عهد جدید.



## فهرست مطالب

صفحه	عنوان
<b>فصل اول: کلیات پژوهش</b>	
۱	۱-۱- تبیین مساله پژوهشی و اهمیت آن .....
۳	۲-۱- کلید واژه‌ها .....
۳	۳-۱- اهداف پژوهش .....
۳	۴-۱- فرضیات و پرسشها .....
۴	۵-۱- پیشینه تحقیق .....
۴	۶-۱- روش تحقیق و مراحل آن .....
<b>فصل دوم: مفهوم حیات</b>	
۵	۱-۲- معنای حیات در قرآن .....
۵	۱-۱-۲- معنای لغوی حیات .....
۷	۲-۱-۲- مصادیق قرآنی حیات .....
۸	۳-۱-۲- مراتب حیات در قرآن .....
۱۱	۲-۲- معانی حیات در عهد قدیم .....
۱۱	۱-۲-۲- مراتب حیات در عهد قدیم .....
۱۳	۳-۲- معانی حیات در عهد جدید .....
۱۴	۱-۳-۲- مراتب حیات در عهد جدید .....
۱۵	۴-۲- بررسی تطبیقی معنای حیات در قرآن و عهدین .....
<b>فصل سوم: هدفمندی آفرینش</b>	
۱۷	۱-۳- هدفمندی آفرینش در قرآن .....
۱۷	۱-۱-۳- عدم بطلان و بازیچه نبودن آفرینش .....
۱۹	۲-۱-۳- هدایت تکوینی موجودات هستی .....
۲۱	۳-۱-۳- هدایت تشریحی .....

صفحه	عنوان
۲۱	..... ۳-۱-۴- هدفمندی آفرینش انسان
۲۳	..... ۳-۱-۴-۱- هدف مقدماتی
۲۴	..... ۳-۱-۴-۲- اهداف میانی
۲۷	..... ۳-۱-۴-۳- هدف نهایی
۲۹	..... ۳-۲- هدفمندی آفرینش در عهد قدیم
۲۹	..... ۳-۲-۱- هدفمندی آفرینش انسان در عهد قدیم
۳۰	..... ۳-۳- هدفمندی آفرینش در عهد جدید
۳۱	..... ۳-۳-۱- هدفمندی آفرینش انسان در عهد جدید
۳۱	..... ۳-۴- بررسی تطبیقی هدفمندی آفرینش در قرآن و عهدین

#### فصل چهارم: انواع حیات

۳۴	..... ۴-۱- انواع حیات در قرآن
۳۴	..... ۴-۱-۱- حیات دنیوی و انواع آن
۳۷	..... ۴-۱-۱-۱- شاخص‌های حیات دنیوی
۴۰	..... ۴-۱-۱-۲- حیات دنیوی مذموم
۴۱	..... ۴-۱-۱-۲-۱- آثار و عواقب حیات مذموم در قرآن
۵۲	..... ۴-۱-۱-۳- حیات مدنی
۵۳	..... ۴-۱-۱-۳-۱- آثار و عواقب حیات مدنی در قرآن
۵۵	..... ۴-۱-۱-۴- حیات معنوی (حیات ممدوح)
۵۸	..... ۴-۱-۱-۴-۱- حیات معنوی و جلوه‌های دنیا
۵۹	..... ۴-۱-۱-۴-۲- راههای دستیابی به حیات معنوی
۶۲	..... ۴-۱-۱-۴-۳- آثار و دستاوردهای حیات معنوی در قرآن
۷۰	..... ۴-۲- حیات اخروی
۷۲	..... ۴-۲-۱- انواع حیات در عهد قدیم
۷۲	..... ۴-۲-۱- حیات دنیوی مذموم

صفحه	عنوان
۷۳	..... ۴-۲-۱-۱- آثار و عواقب حیات مذموم در عهد قدیم
۷۵	..... ۴-۲-۲- حیات معنوی و راه‌های دستیابی به آن
۸۱	..... ۴-۲-۱- آثار و دستاوردهای حیات معنوی در عهد قدیم
۸۴	..... ۴-۲-۳- حیات اخروی
۸۶	..... ۴-۳- انواع حیات در عهد جدید
۸۶	..... ۴-۳-۱- حیات دنیوی مذموم
۸۸	..... ۴-۳-۱-۱- گناه ذاتی
۸۸	..... ۴-۳-۱-۲- آثار و عواقب حیات مذموم در عهد جدید
۹۳	..... ۴-۳-۲- حیات معنوی و راه‌های دستیابی به آن
۱۰۵	..... ۴-۳-۱-۲- ایمان به عیسی و تبعیت از او
۱۰۷	..... ۴-۳-۲-۲- آثار و دستاوردهای حیات معنوی در عهد جدید
۱۱۳	..... ۴-۳-۳- حیات اخروی
۱۱۴	..... ۴-۴- بررسی تطبیقی انواع حیات در قرآن و عهدین
۱۲۱	..... نتایج
۱۲۶	..... مشترکات
۱۲۸	..... فهرست منابع

## پیشگفتار

در جهان امروز، طرح گفتگو و تبادل نظر میان پیروان ادیان، جهت ابهام زدایی از پیام‌های اصلی دین و تقویت زمینه‌های صلح و همزیستی میان آنها، امری ضروری است. گفتگو از ابتدای آفرینش مورد عنایت و توجه بوده است. طبق آموزه‌های قرآن کریم، اولین گفتگو، گفتگوی خداوند متعال با فرشتگان، بر سر آفرینش انسان به عنوان نماد خلافتش بر روی زمین بود تا ابهام پیش آمده، بر طرف گردد. گفتگوی ادیان، امکان درک و شناخت متقابل معارف و اعتقادات ادیان دیگر را فراهم کرده و به وسیله‌ی آن، نقاط اشتراک و افتراق میان ادیان آشکار می‌گردد، این مسئله راه را برای ایجاد زمینه‌های صلح و همزیستی هموار، و موجب رفع بسیاری از سوء تفاهماتی می‌گردد که بر اثر فهم نادرست و شایعات ناصواب ایجاد شده است.

قرآن کریم نیز بر گفتمان و نقاط مشترک میان ادیان تأکید کرده و می‌فرماید: « قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ إِلَّا اللَّهُ وَ لَا نُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَ لَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ ... ای اهل کتاب! بیایید به سوی سخنی که میان ما و شما یکسان است که جز خداوند یگانه را نپرستیم و چیزی را همتای او قرار ندهیم و بعضی از ما، بعضی دیگر را- غیر از خدای یگانه- به خدایی نپذیرد...» (آل عمران/۶۴) شناخت نقاط مشترک میان ادیان باعث اتحاد و همدلی آنها شده و آنها را قادر می‌سازد، به واسطه‌ی اتحاد با همدیگر، از مشترکات خود در برابر دشمنان محافظت کنند.

مطالعات تطبیقی در حوزه‌ی ادیان نیز می‌تواند در زمینه‌ی ابهام زدایی از مفاهیم اصلی ادیان، دستیابی به نقاط مشترک و ایجاد زمینه‌های صلح و همزیستی، راهگشا باشد، چرا که چنین مطالعاتی امکان شناخت ژرف تر و فهم عمیقتر مسائل در حوزه‌ی ادیان را فراهم کرده و به واسطه‌ی آن، شباهتها و تفاوت‌های میان ادیان، دقیق تر و سریعتر آشکار می‌گردد. بر همین اساس پژوهش حاضر به بررسی تطبیقی موضوع حیات و هدفمندی آن در قرآن و عهدین پرداخته است. هدفمندی از مسائل ضروری و بنیادی حیات آدمی است و سعادت و کمال انسان در گرو آن است. آگاهی از هدف زندگی، با نوع حیات انسان ارتباطی تنگاتنگ دارد، زیرا هر انسانی در پرتو بینشی که از هدف خویش دارد، حیاتی را برمی‌گزیند و سرنوشت خود را به واسطه‌ی انتخابش، در دنیا و آخرت رقم می‌زند. با توجه به اینکه کتب آسمانی در راستای سعادت و کمال انسان نازل شده و بدون شک بهترین راهنمای انسان هستند، پژوهش حاضر با استناد به کتب آسمانی قرآن و عهدین و با مراجعه به منابع موجود در این زمینه به ویژه تفاسیر مربوطه، در چهار فصل به بررسی این موضوع پرداخته است.

فصل اول شامل کلیاتی پیرامون موضوع مطرح شده در این رساله می‌باشد.

فصل دوم با عنوان مفهوم حیات، معنای لغوی حیات، معانی و مراتب حیات در قرآن و عهدین را مورد بررسی قرار داده است.

فصل سوم با عنوان هدفمندی آفرینش، به ترتیب به بررسی هدفمندی آفرینش و هدفمندی آفرینش انسان، در قرآن و عهدین پرداخته است.

فصل چهارم با عنوان انواع حیات، انواع حیات در قرآن و عهدین را مورد بررسی قرار داده است.

در آخر نیز نتایج به دست آمده از این پژوهش، و مشترکات حاصله از مبحث حیات و هدفمندی در قرآن و عهدین بیان شده است.

در این رساله به جهت تطبیق کامل مباحث قرآن و عهدین، جلوگیری از پراکندگی و اطاله‌ی کلام و کمک به خواننده جهت درک بهتر مطالب، در هر فصلی ابتدا موضوع مورد نظر از منظر قرآن کریم، سپس به ترتیب از منظر عهد قدیم و عهد جدید بررسی شده و در آخر، بررسی تطبیقی موضوع از منظر قرآن و عهدین صورت گرفته و در ادامه، نتایج حاصل از پژوهش، که شامل مفترقات و مشترکات این سه دین وحیانی است، بیان شده است. قابل ذکر است پژوهشگر در این پژوهش به خصوص در بخش عهد قدیم با قلت منابع مواجه بوده و سعی کرده با استفاده از کتب و مقالات موجود، و مطالعه‌ی کتاب مقدس، به شرح موضوع بپردازد، امید است که توانسته باشد گامی سودمند در این زمینه بردارد.

## فصل اول

### کلیات پژوهش

#### ۱-۱- تبیین مسأله پژوهشی و اهمیت آن

حیات و هدفمندی آن، از مهمترین سؤال‌ها و نیازهای بشر در طول تاریخ بوده است که ادیان الهی همواره به آن پرداخته، و پاسخگوی آن بوده‌اند.

حیات در قرآن کریم دارای دو جلوه اساسی است: ۱. جلوه پوچ حیات ۲. جلوه حقیقی حیات. جلوه پوچ حیات، حیاتی است که در قرآن کریم با تعبیری چون حیات دنیا، لهو و لعب از آن یاد شده است. تمام اهداف انسان در چهارچوب این حیات، در به دست آوردن جاه و مقام خلاصه می‌شود و به هدفی بالاتر از آن نمی‌اندیشد. (حدید/۲۰) خداوند انکار لقاءالله و فراموشی روز حساب را، علت پابندی این افراد به زندگی دنیا معرفی می‌کند (یونس/۷- اعراف/۵۱) و آن را بهره‌ی کافران می‌داند. (بقره/۲۱۲) زندگی دنیا در نوع خود دارای دو بعد مثبت و منفی است. در بعد مثبت آن، تلاش فرد در راستای انجام کارهای نیک و مثبت است، اما با توجه به اینکه نیت

او محدود به همین دنیا است پاداش او هم در حد نیت اوست. (هود/۱۵) (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۱۰، ص ۱۷۵) اما در بعد منفی آن، فرد در راستای رسیدن به اهدافش به فساد و سرکشی در زمین می‌پردازد که هم در دنیا و هم در آخرت نتیجه اعمالش را می‌بیند. (فصلت/۱۵) جلوه دیگر حیات در قرآن که فراتر از زندگی معمولی است، حیات طیبه است. شرط رسیدن به آن، پس از استعجاب ندای حق و رسولش، در گرو ایمان و عمل صالح است. (انفال/۲۴- نحل/۹۷) وصف این حیات به صفت طیب، گویای خالص بودن آن از هر گونه خباثت و آلودگی است. (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۱۲، ص ۳۴۳) انسان در چهارچوب این زندگی، دنیا را وسیله‌ای برای رسیدن به حیات اخروی می‌داند که در قرآن، از آن به عنوان حیات حقیقی یاد شده (عنکبوت/۶۴) زیرا حیات اخروی مصداقی از حیات خداوند است که باقی است. (فرقان/۵۸)

عهد قدیم سرچشمه و مصدر حیات را خداوند، و قوام و استواری حیات را در طلب رب می‌داند. (امثال: ۲۷/۱۴؛ عاموس: ۴/۵) راه رسیدن به حیات در تعالیم عهد قدیم، پیروی از دستورهای شریعت و عمل به احکامی است که خداوند از راه وحی بر موسی نازل کرده و در کتاب مقدس، تحت عنوان ده فرمان از آن یاد شده است. در سر فصل اطاعت برای کسانی که از اوامر الهی اطاعت کرده زندگی آباد، امنیت، شکست دشمنان و... را وعده داده (لاویان: ۱۳/۲۶-۲) و برای کسانی که از اوامر الهی سرپیچی می‌کنند، امراض مهلک، خشکسالی، عدم امنیت و... به عنوان مجازات مطرح شده است. (لاویان: ۲۶/۳۸-۱۴)

عهد جدید برای حیات، ارزشی بالاتر از زندگی حیوانی و خوردن و خوابیدن قائل است. (متی: ۲۵/۶) هدف از حیات دنیوی در تعالیم انجیل، رسیدن به حیات جاودانی است و حیات جاودانی بر اساس کتاب مقدس، عیسی مسیح است. (اول یوحنا: ۲/۱) در انجیل، مسیح، نور (یوحنا: ۱۲/۸)، راه زندگی، و تنها وسیله رسیدن به خداست. (یوحنا: ۶/۱۴) در عهد جدید راه رسیدن به زندگی جاوید، ایمان به مسیح است. (یوحنا: ۲۴/۵؛ یوحنا: ۳۶/۳) از نظر آنها مسیح شخصی است که برای نجات بشر از گناه و خطای آدم، که به سبب آن همه مردم آلوده به گناه شدند، به صلیب آویخته شد تا بشر را نجات دهد، او را به زندگی ابدی برساند و کفاره گناهشان باشد. (اول یوحنا: ۹/۴) ایمان به مسیح برای آنها علاوه بر رسیدن به زندگی جاوید، نتایجی را در بر دارد، از جمله: عادل شمردگی (کسی که به مسیح به عنوان نجات دهنده ایمان بیاورد، عادل شمرده می‌شود). فرزند خواندگی (ایمان آوردگان به مسیح فرزندان خداوند و از حقوق و امتیازات فرزندی برخوردارند). تقدیس (مؤمنان به مسیح از فساد درونی پاک شده، از شایستگی خدمت مسیح برخوردار می‌شوند و در نتیجه آن به مسیح شباهت پیدا می‌کنند). (پرچم، ۱۳۸۲، ص ۳۵۵)

با توجه به اینکه تمام خلقت از منظر قرآن و عهدین، دارای هدف خاصی است و حیات انسان نیز به عنوان جزئی از این خلقت هدفمند است، این پژوهش درصدد است به بررسی هدفمندی کل خلقت، و هدفمندی حیات انسان پرداخته، و معنا و مفهوم حیات و ابعاد آن، و راه‌های تحصیل آن، در قرآن و عهدین را بررسی نماید، و پس از شناخت مبنایی هدفمندی حیات در تعالیم این ادیان، جهت گسترش تفاهم بین اندیشمندان، مفاهیم مشترک و مورد اختلاف را استخراج نماید.

### ۱-۲- کلید واژه ها

قرآن<sup>۱</sup>: نام کتاب آسمانی است که بر محمد بن عبدالله نازل شد، و آن کتاب دینی کلیه‌ی فرق اسلامی است. (معین، ۱۳۷۱، ج ۶، ص ۱۴۴۷)

حیات<sup>۲</sup>: حیات، یک قسم وجودی است که علم و قدرت از آن تراوش می‌کند. مبدائی است که انسان به وسیله آن، علم و قدرت پیدا کرده و مادامی که زنده است تمامی اعمالش را از روی علم و قدرت به انجام می‌رساند. واژه‌ی مقابل آن، موت، به معنای باطل شدن مبدأ اعمال حیاتی است. (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۰، ص ۷۲)

هدفمندی<sup>۳</sup>: عبارتست از آن حقیقت منظور که آگاهی و اشتیاق به دست آوردن آن، محرک انسان به سوی انجام دادن حرکات معینی است که حقیقت آن را قابل وصول می‌سازد. (جعفری، ۱۳۷۵، ص ۲۴)

عهد قدیم<sup>۴</sup>: این واژه اصطلاحاً به تورات اطلاق می‌شود. (معین، ۱۳۷۱، ج ۵، ص ۱۲۲۱)

عهد جدید<sup>۵</sup>: این واژه اصطلاحاً به انجیل اطلاق می‌شود. (معین، ۱۳۷۱، ج ۵، ص ۱۲۲۱)

### ۱-۳- اهداف پژوهش

تبیین هدفمندی حیات، به ویژه حیات انسان در قرآن و عهدین.  
تبیین مفاهیم مشترک و مورد اختلاف هدفمندی حیات در قرآن و عهدین.

<sup>۱</sup> - The Quran

<sup>۲</sup> - Life

<sup>۳</sup> - Intentionality

<sup>۴</sup> - The old testament

<sup>۵</sup> - The new testament



## ۱-۴- فرضیات و پرسشها

هدف از حیات، به ویژه حیات انسان از دیدگاه قرآن و عهدین چیست؟  
نقاط اشتراک و افتراق هدفمندی حیات در قرآن و عهدین چیست؟

## ۱-۵- پیشینه تحقیق

برخی از مفسران مسلمان چون شهید مرتضی مطهری، آیت الله جوادی آملی، علامه محمدتقی جعفری، احمد بن عثمان رحمانی و ... کتاب‌هایی در زمینه‌ی حیات یا هدفمندی آن تألیف، و هر کدام به تناسب موضوع خود به جنبه‌ای از آن پرداخته‌اند. همچنین پایان‌نامه‌هایی در این زمینه نگاشته شده که به چند مورد آن اشاره می‌شود: فلسفه حیات انسان در دنیا از دیدگاه قرآن: مرتضی موحدی (۱۳۸۱)، حیات برتر انسانی از دیدگاه قرآن: فاطمه شریعتمدار مرتضوی (۱۳۸۵)، حیات طیبه و قلمرو آن: صنم تاج الدین (۱۳۸۵). در زمینه عهدین گروهی از نویسندگان در معجم اللاهوت الکتابی نوعی دسته بندی در مورد حیات ارائه کرده و قاموس کتاب مقدس اشاره‌ای کوتاه به موضوع حیات دارد. اما پژوهشی که به بحثی مستقل در این زمینه پرداخته باشد یافت نشد. این پایان نامه در صدد است به منظور ایجاد مقدمات لازم جهت شناخت متقابل ادیان و تصحیح افکار دو ملت نسبت به همدیگر و رفع سوء تفاهمات، به بررسی حیات و هدفمندی آن در قرآن و عهدین بپردازد تا مفاهیم مشترک و مورد اختلاف به دست آید.

## ۱-۶- روش تحقیق و مراحل آن

روش تحقیق در این پژوهش کتابخانه‌ای- اسنادی است و به شرح زیر انجام گرفته است:  
موضوع حیات و هدفمندی آن در قرآن و عهدین، در چهار فصل مورد مطالعه قرار گرفته است. پس از بیان کلیاتی پیرامون موضوع رساله در فصل اول، در سه فصل دیگر، ابتدا موضوع مورد نظر در قرآن، سپس در عهد قدیم و عهد جدید مورد بررسی قرار گرفته و در پایان هر فصل، به بررسی تطبیقی موضوع، در قرآن و عهدین پرداخته شده و در نهایت، نتایج، حاوی مفترقات و مشترکات بیان گردیده است.

## فصل دوم

### مفهوم حیات

#### ۲-۱- معنای حیات در قرآن

##### ۲-۱-۱- معنای لغوی حیات

واژه حیات از حی گرفته شده و در لغت ضد موت است. (ابن منظور، ۱۴۱۰، ج ۱۴، ص ۲۱۱ - فیروزآبادی، بی تا، ج ۴، ص ۳۲۳ - جوهری، بی تا، ج ۶، ص ۳۳۲۳ - واعظزاده خراسانی، ۱۳۸۷، ج ۱۴، ص ۸۱۴ - ابن فارس، ۱۳۹۰، ج ۲، ص ۱۲۲) و از آثار آن تحرک و تحسس است. (مصطفوی، ۱۳۶۰، ج ۲، ص ۳۶۹)

به باران حیا گفته می شود به این علت که زمین مرده را زنده، و به آن زندگی می بخشد. (همان - راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ج ۱، ص ۲۶۹)

زمین حاصلخیز و پر برکت را ارض حیه گویند. (فیروزآبادی، بی تا، ج ۴، ص ۳۲۳)

غذای کودک که حیاتش بدان وابسته است را مُحایاه گویند. (ابن منظور، ۱۴۱۰، ج ۱۴، ص ۲۱۵ - فراهیدی، ۱۴۰۸، ج ۳، ص ۳۱۸ - فیروزآبادی، بی تا، ج ۴، ص ۳۲۳)

به چهره یا صورت المَحْیا گفته می‌شود. (فراهیدی، ۱۲۰۸، ج ۳، ص ۳۱۸ - جوهری، بی تا، ج ۶، ص ۲۲۲۵) چون به واسطه آن اثر حیات، درک می‌شود. (واعظ زاده خراسانی، ۱۳۷۸، ج ۱۴، ص ۸۱۵)

هر انسان زنده و هر صاحب روحی را حیوان گویند. (ابن منظور، ۱۴۱۰، ج ۱۴، ص ۲۱۴ - واعظ زاده خراسانی، ۱۳۷۸، ج ۱۴، ص ۸۱۵)

حَی به معنی قبیله، به طایفه‌ای از طوایف عرب اطلاق می‌شود. (فیروزآبادی، بی تا، ج ۴، ص ۳۲۳ - فراهیدی، ۱۴۰۸، ج ۳، ص ۳۱۸) اطلاق واژه حی به قبیله، به این جهت است که ایشان از حیات اجتماعی برخوردار بوده و دارای حقوق محفوظ هستند و نظم و تحرک که از آثار حیات است در ایشان جاری است. (مصطفوی، ۱۳۶۰، ج ۲، ص ۳۷۰)

استحیاء از مشتقات همین واژه، نقطه‌ی مقابل وقاحت و بی شرمی است. (ابن فارس: ۱۳۹۰، ج ۲، ص ۱۲۲) و به معنای حفظ نفس از ضعف و نقص، دوری از عیب و زشتی، طلب سلامت و به طور کل به معنای مطلق حیات است. (همان - راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ج ۱، ص ۲۷۰)

واژه‌ی استحیا دارای دو معنی است:

۱- به معنی شرم و خجالت.

۲- به معنای استبقا (باقی بودن). (فیروزآبادی، بی تا، ج ۴، ص ۳۲۳)

استحیا در معنای استبقا به معنای حفظ و نگهداری است و حقیقت در این واژه، طلب حیات است و استفاده از آن در صیغه استفعال، اشاره به حیاتی است که در قدرت آنها نیست بلکه آنها بقا و ادامه آن را خواستارند. (مصطفوی، ۱۳۶۰، ج ۲، ص ۳۷۱)

تحیت: تحیه مأخوذ از ماده حیات، و مرجع آن طلب حیات ظاهری و باطنی، مادی و معنوی است. تحیه گاه به معنی دعا است و گاهی به معنی بقا. (همو، ج ۲، صص ۳۷۰-۳۶۹)

حیاك الله: ای ابقا ك: خداوند تو را زنده یا باقی نگه دارد. (فیروزآبادی، بی تا، ج ۴، ص ۳۲۳ - ابن منظور، ۱۴۱۰، ج ۱۴، ص ۲۱۷) و گاه تحیه به معنای ملك است. (جوهری، بی تا، ج ۶، ص ۲۳۲۵)

حیه: به معنی مار است. (ابن منظور، بی تا، ج ۱۴، ص ۲۲۰) به علت شدت حرکت، تأثر، تحسس، زیادی دوام و قدرت و قوتشان به مار حیه گفته می‌شود؛ با اینکه گویی در ظاهر دارای حیات نیستند و چون طناب ممتد یا چوب خشکی به نظر می‌رسند. (مصطفوی، ۱۳۶۰، ج ۲، ص ۳۷۰)

یحیی: مأخوذ از ماده حیات است که به عنوان اسم پیامبر استفاده شده است. (همو، ص ۳۷۱)

حَى: اسم فعل و به معنی تشویق و دعا به سوی چیزی است که در آن حیات وجود دارد. مانند حَى عَلَى الْغَدَاءِ یا حَى عَلَى الصَّلَاةِ. (واعظ زاده خراسانی، ۱۳۸۷، ج ۱۴، ص ۸۱۵)

## ۲-۱-۲- مصادیق قرآنی حیات

واژه‌ی حیات و برخی مشتقات آن در قرآن کریم در معانی متفاوتی استعمال شده است من جمله:

- ۱- زنده «... وَ تُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَ تُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ...» (آل عمران/ ۲۷) «... إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ...» (بقره/ ۲۵۸) (قرشی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۲۱۰)
- ۲- حیات نباتی گیاهان و قوه نامیه‌ای که در نباتات و حیوانات وجود دارد. «اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا...» (حدید/ ۱۷) «... وَ أَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا...» (ق/ ۱۱) «... وَ جَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيًّا...» (انبیاء/ ۳۰) (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ج ۱، ص ۲۶۸- مصطفوی، ۱۳۶۰، ج ۲، ص ۳۶۹)
- ۳- قوه حس کننده‌ی حیوان که ملاک حیوانیت اوست. «... إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتَى...» (فصلت/ ۳۹) احیایا در این آیه اشاره به قوه‌ی نامیه و لمحی الموتی اشاره به نیروی حس کننده و درک کننده دارد. (همان)
- ۴- حیات دینی و عقلانی. «أَوْ مَنْ كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ...» (انعام/ ۱۲۲) (همان- قرشی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۲۱۰- ابن منظور، ۱۴۱۰، ج ۱۴، ص ۲۱۲)
- ۵- زندگانی روز قیامت و حیات ابدی و واپسین. همانند آیه ۲۴ فجر «يَقُولُ يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي» (قرشی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۲۱۰- راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ج ۱، ص ۲۶۹)
- ۶- انسان فهیم و عاقل «لَيُنذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَ يَحِقُّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ» (یس/ ۷۰) (قرشی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۲۱۰)
- ۷- طلب حیات و زندگی و آنرا خواستن. «... يُفْتَلُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَ يَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ...» (اعراف/ ۱۴۱) (همو، ص ۲۱۱)
- ۸- حیات حقیقی که مرگ در آن راه ندارد. «... وَ إِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ...» (همو، ص ۲۱۳- ابن منظور، ۱۴۱۰، ج ۱۴، ص ۲۱۴)
- ۹- حیات خداوند «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ...» (بقره/ ۲۵۵، آل عمران/ ۲) (قرشی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۲۱۳- مصطفوی، ۱۳۶۰، ج ۲، ص ۳۶۹)
- ۱۰- حیات معنوی «... فَلْنَحْيِيَنَّهُ حَيَوةً طَيِّبَةً...» (نحل/ ۹۷) «... إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ...» (انفال/ ۲۴) (همان)